

Governança Multinivell i Desenvolupament Sostenible

Francesc Morata

Francesc Morata i Tierra, Doctor per l'Institut Universitari Europeu de Florència. Catedràtic de Ciència Política a la UAB. Treballa en temes d'integració europea, regionalisme i polítiques públiques. Director del Mestratge en Gestió Pública i Desenvolupament Sostenible (UAB i Diputació de Barcelona).

Governança Multinivell i Desenvolupament Sostenible

©Francesc Morata

*Edita: Fundació Rafael Campalans
Via Laietana, 38
08003 Barcelona
Tel. 93 319 54 12
Fax 93 319 98 44
e-mail: fundacio@fundaciocampalans.com
www.fundaciocampalans.com*

Impressió: Espai Gràfic Anagráfic, S.L. - Tel. 93 372 32 62

ISSN: 1138-4514

Dipòsit legal: B-47.542-97

Introducció

L'objectiu del desenvolupament sostenible (DS) pressuposa una actuació de totes les escales de govern, des de la global fins a la local. Assumint que molts dels reptes de la sostenibilitat només es poden afrontar a través de compromisos globals, com ara els assolits a les Cimeres de Rio o de Johannesburg - que després cal, però, transformar en mesures concretes a la base – n'hi ha d'altres que només es poden abordar amb garanties d'èxit a partir dels nivells territorials inferiors, ja sigui la Unió Europea (UE), els Estats o els governs regionals i locals. Així, la interrelació entre els problemes i les solucions implica necessàriament la participació de tots els nivells de govern a través d'un nou sistema de governança que faciliti el procés cap a la sostenibilitat¹.

El DS i la governança comparteixen moltes característiques. Tots dos són macro-conceptes que gaudeixen d'una certa popularitat; tanmateix, generen tensions i conflictes en quant al seu abast i significat concrets i a les conseqüències que se'n deriven. Els darrers anys, han anat apareixent programes destinats a promoure una "bona governança" a tots els nivells. Les agendes, les estratègies i les polítiques encaminades a assolir el DS ja tenen una certa història, des de l'Informe Brundtland de 1987 fins a les Conferències de les Nacions Unides de 1992 i 2002 sobre Medi Ambient i Desenvolupament Sostenible o els darrers Programes d'Acció Ambiental de la UE.

La idea de sostenibilitat qüestiona profundament la divisió de competències tradicional entre els diferents nivells de govern. El sistema de governança, a través del qual s'adopten i s'apliquen les decisions relatives al DS, té necessàriament un caràcter multinivell. La governança multinivell o la governança en xarxa expressa el principi de responsabilitat compartida que es troba implícit en aquest compromís. Per tant, les institucions i els processos que caracteritzen qualsevol nivell de governança només es poden entendre com a parts integrants d'un sistema més extensiu de governança general. En aquest sentit, governança i DS són sinònims d'interdependència.

A la UE, l'experiència demostra que la cooperació entre els diferents nivells de govern és una condició essencial per l'èxit de les polítiques. Igualment, les

---

1 Aquest treball és una versió revisada i ampliada del capítol "The role of the regions in the local-global Governance for Sustainable Development", inclòs en l'obra col·lectiva *Governance for Sustainable Development*, Barcelona, Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de la Generalitat de Catalunya i Institut Internacional de Governabilitat, 2002.

interrelacions entre els àmbits local i regional i els esglaons superiors juguen un paper molt important. De fet, el debat, sovint conflictiu, sobre la transferència de competències estatals cap a la Unió o les regions esdevé molt més racional quan els problemes es plantegen en termes més concrets: com els diferents nivells de govern poden contribuir millor a assolir el DS en un sistema de responsabilitats compartides?

La nostra tesi és que, d'acord amb la seva posició intermèdia en l'eix global-local, amb la seva legitimació popular i amb les funcions que exerceixen, les regions europees haurien de jugar un paper estratègic en la promoció de la sostenibilitat, la qual cosa hauria de comportar un grau superior d'implicació en les decisions europees i estatals i més cooperació transregional.

Els dos primers apartats d'aquest document s'ocupen del debat actual sobre la UE com un sistema emergent de governança multinivell i de les conseqüències que se'n deriven de la governança regional, a la vista del paper actual o potencial de les regions com a canals de relació entre els programes europeus i la materialització dels compromisos amb el DS. El tercer apartat es refereix a la necessitat de reforçar les capacitats institucionals multinivell per tal de dirigir el procés cap a la sostenibilitat en un context multinivell. El quart dibuixa alguns dels reptes principals que es deriven de la diversitat social, cultural i territorial en el sistema de governança de la UE. Les conclusions resumeixen els diferents punts tot formulant algunes consideracions.

1. Crisi de l'Estat i governança europea

L'Estat-nació europeu està experimentant una sèrie de transformacions importants: des de dalt, a partir dels processos complexos que giren al voltant de la globalització i dels seus efectes econòmics, socials i ambientals; des de baix, arran de la rellevància que han anat adquirint els governs territorials a molts Estats membres; i des del costat, a partir dels espais conquerits pel mercat i la societat civil (Keating, 2001, 1). Aquests canvis comporten una reestructuració funcional i territorial del sistema estatal. La majoria dels autors al·ludeixen sobretot a dos grans tipus de canvis (Schobben, 2000; Amin and Tomaney, 1995). El primer és de caràcter ideològic i es refereix a la reorientació dels principis polítics del model de l'Estat de Benestar keynesià cap al neoliberalisme, amb les importants conseqüències que se'n deriven, tant per la cohesió social com per la legitimitat del poder polític. El segon canvi és de tipus institucional. La necessitat de fer front als nous reptes (medi ambient, immigració, risc, exclusió social, diversitat, biotecnologia, etc.) implica un conjunt d'activitats i habilitats que ultrapassen la capacitat d'actuació solitària dels governs, acostumats a "imposar" canvis de comportament als ciutadans mitjançant regulacions o polítiques des de dalt.

Ens trobem en un situació de crisi de la legitimitat de l'Estat i de la mateixa teoria política, que afecta la noció tradicional de govern. Els problemes que han d'afrontar les autoritats públiques i la naturalesa mateixa de la societat són molt més complexes que abans. Les respostes individuals i els enfocaments polítics centralitzats ja no resulten convinents. Al mateix temps, el context social, econòmic i ambiental tampoc no ofereix punts de referència segurs a les respostes governamentals. Aquests canvis xoquen tant amb els vells principis jeràrquics de l'Estat (regles formals, centralitat de les decisions i imperatius de comandament i control), com amb els enfocaments neoliberals extremistes (deixar actuar el mercat). En poques paraules, els Estats ja no poden actuar com a "ens sobirans" ni a nivell internacional i ni tan sols en l'àmbit intern.

El concepte de "governança" presenta l'avantatge de reflectir els canvis actuals en la manera de "governar" les societats complexes a l'hora que proporciona una perspectiva útil per analitzar els requisits funcionals (o els imperatius institucionals) necessaris per organitzar i gestionar un sistema de decisió col·lectiu. La nova governança és percebuda com "el repartiment de tasques i responsabilitats entre actors públics i privats a través d'un procés d'interacció més o menys constant" (Sidenius, 1999). La nova governança pot ser descrita com un mètode o mecanisme per afrontar "una escala àmplia de problemes/conflictes en els que els actors acostumen a assolir decisions obligatòries mútuament satisfactòries a través de la negociació, la deliberació i la cooperació en la implementació de les decisions (...)" (Schmitter, 2001). Per tant, la governança pot ser definida com una xarxa complexa de relacions horitzontals i verticals, però també com un concepte normatiu que tracta de millorar el funcionament insatisfactori de la democràcia. En sentit estratègic, la governança pretén analitzar un seguit de criteris normatius de la democràcia com ara l'eficiència, la participació, la transparència i la legitimitat, i la manera d'aplicar-los en la política i les polítiques públiques (EP, 2002).

Les transformacions institucionals de l'Estat també afecten als nivells subestats. A la UE hi ha diferents Estats federals, regionals o descentralitzats en els que les unitats regionals gaudeixen, tot sovint, d'un marge substancial d'autonomia per dur a terme les seves pròpies estratègies polítiques. Les insuficiències dels Estats centrals, combinades amb l'emergència de demandes territorials, han portat a la fragmentació de la "sobirania" territorial en unitats provistes d'alguns dels atributs característics de l'estat-nació: institucions autònomes; sistemes de partits diferenciats; funcions legislatives, executives i, de vegades, judicials; fiscalitat pròpia; polítiques públiques; identitats culturals; lleialtat ciutadana; i, fins i tot, accés a l'arena internacional (Morata, 2001). En aquest nou context, l'assoliment del consens en la gestió dels problemes intergovernamentals ha esdevingut molt més complexa.

D'altra banda, els darrers anys s'ha produït una transferència progressiva de competències estatals (moneda, política de la competència, regulació del mercat, medi ambient, etc.) a favor de la UE; en d'altres casos, les funcions corresponents es gestionen a través de mecanismes intergovernamentals o transgovernamentals (PESC, Afers Judicials i d'Interior, Immigració, Ocupació). El procés d'integració europea ha significat l'europèitziació de les estructures administratives dels Estats membres de tal manera que la majoria de les polítiques estan compartides entre els diferents nivells de govern. Europa s'ha convertit en el punt de referència comú per afrontar els problemes i negociar solucions conjuntes. Així, s'ha passat d'un model de polítiques públiques centrat en el paper de l'Estat, a un sistema més pluralista o policèntric en el que els actors públics i privats participen en el procés polític: "hi ha molts jugadors a cada àrea política. De vegades els actors públics són dominants (Estats i regions polítiques); d'altres, ho són les ONG. En aquest sistema, els grups d'interessos privats són participants actius i iguals, juntament amb els funcionaris europeus, nacionals i subnacionals" (Wallace, 1999).

En poques paraules, la UE està allunyada del marc conceptual de l'Estat sobirà. De fet, no és un Estat, sinó un nou tipus d'entitat política. Actualment, ens trobem davant d'una "Europa post-sobirana, una Europa feta d'Estats que ja no són sobirans i que interactuen amb i a través de la Comunitat, dotada d'un sistema legal independent i que encara no és (i probablement no serà en un futur pròxim) una Unió federal sobirana". (MacCormik, 1997:339). Aquesta nova entitat es caracteritza per l'especialització funcional i institucional i la fragmentació de les polítiques i de la política" (Rhodes, 1997). Com hem vist, hi ha una multiplicitat d'actors específics per a cada política; interdependència entre ells; objectius compartits; fronteres esborrades entre sectors públics i privats; i moltes formes d'acció, d'intervenció i de control. La governança europea és el resultat de processos socio-polítics interactius que possibiliten l'emergència d'actors subestats que, a més de representar interessos diferenciats, s'encarreguen de la implementació d'un nombre creixent de polítiques públiques.

L'enfocament de la governança multinivell parteix de la idea que la UE ha esdevingut una entitat en la que l'autoritat està dispersa entre nivells o escales de governança i entre actors, i en la que es detecten diferències significatives entre les diferents modalitats de governança (Rosamond, 2001). D'acord amb els seus principals defensors (Hooghe i Marks, 2001: 4), "(...) el punt de partida de l'enfocament multinivell és l'existència de competències solapades entre molts nivells de govern, així com la interacció dels actors polítics entre tots aquests nivells".

La governança multinivell subratlla el fet que no hi ha cap actor capaç de donar respostes úniques i universals als problemes socials multiescala. Això explica també perquè l'europèitziació dels processos polítics no s'ha traduït en més uniformitat,

sinó en una mena de “patchwork” (Héritier, 1996), una barreja complexa de diferents estils de polítiques, d’instruments i d’institucions. La metàfora de la xarxa sembla particularment adient per entendre l’essència de la governança, “basada en models flexibles de relacions entre les autoritats públiques dels diferents nivells, les associacions i els ciutadans” (Jachtenfuchs, 2001). Les xarxes es creen, normalment, per assolir avantatges mutus i objectius compartits, però tenen la capacitat d’adaptar-se quan els problemes canvien i calen noves respostes. Aquest enfocament implica no només una descentralització de la funció de govern, sinó també una expansió de les relacions horitzontals dins del sistema de governança, més comunicació i més confiança i reciprocitat per tal d’augmentar les capacitats de resoldre els problemes socials.

En definitiva, l’increment de la capacitat d’aprenentatge col·lectiva és un element clau de l’enfocament multinivell com a mètode de gestió més eficient de les qüestions que, com ara el DS, no es poden circumscriure a un àmbit geogràfic, competencial o funcional únic.

2. Les regions en la governança multinivell europea

Com hem vist, la integració europea ha generat canvis institucionals per damunt i en el sí dels Estats membres. La transferència d’àmbits de sobirania estatal al nivell europeu i el desmuntament progressiu de les fronteres nacionals han contribuït a la transformació dels espais territorials i a la redefinició de les funcions tradicionals dels ens subestats. En un context en el que moltes decisions ja no depenen exclusivament d’un centre únic, els actors territorials disposen de més oportunitats per cooperar i competir per sota i per damunt de l’Estat, especialment si disposen de recursos legals, financers i de lideratge polític. El paper de les regions ha esdevingut crucial a l’hora d’afrontar qüestions generals com la protecció del medi ambient, l’ordenació del territori, la millora de les comunicacions i els transports, les noves tecnologies, la cohesió econòmica i social o la cultura. Els incentius polítics i econòmics que proporciona la UE contribueixen a reforçar-lo.

Hom detecta una doble pressió a favor de la territorialització a Europa: des de baix, a través de la mobilització pública i privada; i des de dalt, a través dels programes i les activitats destinats a estimular les regions per tal que actuïn com a actors polítics i econòmics de la integració europea. La mobilització regional es veu incentivada de diferents formes des de la UE: a través de finançaments, atorgant drets de representació i d’accés al procés de decisió; conferint legitimitat a les aspiracions polítiques territorials; i recolzant les demandes regionals per augmentar la capacitat de resolució dels problemes (Kholer-Koch, 1997).

L'activisme de la Comissió Europea com a generadora de xarxes ha obert nous canals d'influència als actors regionals tot canviant les regles del joc (reglaments del Fons estructurals, política de recerca) (Kholer-Koch, 1997). Lògicament, la Comissió tracta de treure partit de la situació creant coalicions amb les regions per tal de vèncer les resistències estatals. A través de les Iniciatives Comunitàries, com ara Interreg, Leader o Urban, l'Executiu comunitari ha fomentat la constitució de xarxes transuropees que faciliten els contactes i la cooperació entre les autoritats regionals i locals dels diferents Estats membres. Actualment, la cooperació interregional i transregional inclou un nombre important d'organitzacions, entre les quals cal destacar Eurocities (ciutats grans i mitjanes europees), l'Associació de Regions d'Europa (ARE), els Quatre Motors per Europa (Baden-Württemberg, Llombardia, Rhône-Alpes i Catalunya), les Regions de Tecnologia Industrial (RETI) o les Regions Perifèriques i Marítimes (RPM). També existeixen plataformes de coordinació sectorial com ara la Conferència Europea de Ministres Regionals de Medi Ambient.

A nivell regional podem detectar bàsicament tres estratègies convergents: la promoció de noves activitats mitjançant la valorització dels recursos endògens; la creació de xarxes transregionals basades en interessos comuns; i l'acció de lobbying prop de les institucions comunitàries (Morata, 2000). En particular, a través de les xarxes de cooperació i els acords de partenariat amb els actors econòmics i socials, els governs regionals poden reforçar la seva pròpia legitimitat.

Tanmateix, els recursos legals i financers, tot i ser necessaris, no són suficients per jugar un paper a Europa. També fan falta altres ingredients com ara un projecte estratègic amplemunt compartit pel conjunt de la societat, una cultura de cooperació institucional arrelada, eficàcia administrativa, cohesió social i un ambient econòmic favorable (Keating, 1999).

La UE és, doncs, una complexa estructura multinivell que combina elements supranacionals i intergovernamentals, territorials i una representació funcional. Tanmateix, com assenyala el Llibre Blanc de la Comissió sobre la Governança Europea (Commissión, 2001):

“El funcionament actual de la Unió no afavoreix una interacció adequada a través de la cooperació multinivell; una cooperació en la que els governs nacionals impliquin plenament les seves regions i ciutats en el policy-making europeu. Les regions i les ciutats consideren sovint que, tot i l'augment de les seves responsabilitats en la implementació de les polítiques europees, no es té prou en compte el seu paper d'ens electes i representatius que interactuen amb els ciutadans.

Hom critica que la legislació adoptada pel Consell i el Parlament Europeu sigui massa detallada o poc adaptada a les condicions i a l'experiència local (...).

Tanmateix, les crítiques no s'adrecen únicament a la Unió. La principal responsabilitat pel que fa a la implicació dels nivells regional i local en la política segueix estant (...) en mans de les administracions estatals. Hi ha la percepció, però, que els governs centrals no impliquen adequadament els actors regionals i locals en la preparació de les seves posicions respecte a les polítiques europees".

En el pla intern, l'abast creixent de les polítiques europees ha permès als governs nacionals, en qualitat de representants dels seus respectius Estats en el Consell, negociar temes com agricultura, desenvolupament regional, formació o medi ambient que en els seus països estan assignats constitucionalment a les regions. També és cert que, en alguns Estats membres, les pressions regionals han portat a una implicació més directa en les decisions comunitàries. Així, actualment, els Länder alemanys i austríacs i les regions belgues poden representar els seus Estats en el Consell de Ministres, mentre que els ministres escocesos i gal·lesos participen en la delegació del Regne Unit. Per ara, les Comunitats espanyoles i les regions italianes romanen excloses.

El tractat de Maastricht també va instituir el Comitè de les Regions amb dret de consulta al Consell, la Comissió i el Parlament en matèries d'abast regional i local. Tanmateix, les diferències de competències, de representativitat i d'interessos entre regions i entre aquestes i els ens locals, i el caràcter purament consultiu del Comitè n'han limitat la capacitat d'influir en les decisions.

Davant d'això, el Llibre Blanc abans esmentat proposa que cada Estat membre posi en marxa els mecanismes necessaris per garantir una consulta àmplia quan es discuteixen i s'implementen decisions europees amb una dimensió territorial. L'objectiu és que els Estats membres escoltin i aprenguin de les experiències regionals i locals durant el procés de *policy-making* europeu.

La Comissió propugna, en especial, una resposta complementària a nivell europeu en tres àrees per tal de millorar la cooperació entre els diferents nivells (Commissión, 2001):

- "Implicació en la formació de les polítiques. A nivell comunitari, la Comissió hauria de garantir que es tenen en compte els coneixements regionals i locals a l'hora de desenvolupar les seves propostes. Amb aquest objectiu, hauria de posar en marxa un diàleg sistemàtic amb les associacions europees i nacionals d'autoritats regionals i locals, respectant sempre el marc constitucional i administratiu de cada país. En aquest sentit, la Comissió recolza els esforços en curs, que tendeixen a

incrementar la cooperació entre aquestes associacions i el Comitè de les Regions. D'altra banda, l'intercanvi de funcionaris i la formació conjunta entre administracions dels diferents nivells hauria de facilitar un millor coneixement dels objectius, els mètodes de treball i els instruments respectius.

- “Més flexibilitat. Les condicions locals poden dificultar l'establiment de regles generals per al conjunt de la Unió sense haver d'envoltar la legislació d'una complexitat excessiva. Per això, cal dotar de més flexibilitat els instruments disponibles per implementar la legislació i els programes que tenen un impacte territorial fort (...).
- “Coherència general de les polítiques. Caldria garantir l'impacte territorial de determinades polítiques de la UE com ara els transports, l'energia o el medi ambient. Aquestes polítiques formen part d'un conjunt coherent (...) i cal evitar una lògica excessivament sectorial. De la mateixa manera, les decisions regionals i locals haurien de ser coherents amb un conjunt de principis generals destinats a afavorir un desenvolupament més sostenible i equilibrat en el sí de la Unió”.

Finalment, la Comissió es declara decidida a establir un diàleg més estret amb els Estats membres i les seves regions i ciutats per tal de desenvolupar indicadors de coherència. Ho farà aprofitant el marc existent i, en particular, la Perspectiva Europea de Desenvolupament Espacial adoptada el 1999 pels Ministres responsables. L'esforç de coherència entre les actuacions de desenvolupament territorial als diferents nivells també hauria de permetre la revisió de les polítiques relacionades amb l'Estratègia de Desenvolupament Sostenible².

3. Enfortir la governança regional per al desenvolupament sostenible

Les regions actuen com a nexes entre el nivell global, la UE i el nivell local. El seu paper específic hauria de consistir en traduir els principis i el concepte de sostenibilitat en actuacions concretes en el territori. Més enllà de les seves pròpies responsabilitats lligades a la promoció del DS (medi ambient, desenvolupament econòmic i social, agricultura, ordenació del territori, etc.), sovint també s'encarreguen de la implementació dels acords mediambientals internacionals i, en especial, de les polítiques ambientals europees, sense oblidar la gestió directa de programes relacionats amb la sostenibilitat (Fons Estructurals, Interreg, Leader o Life). La política regional comunitària atribueix, cada vegada, més importància a la

---

2 Vid. La Comunicació de la Comissió relativa a “Una Europa Sostenible per un Món Millor, COM(2001) 264 final, 15.5.01.

integració de les consideracions ambientals en les polítiques de desenvolupament econòmic i social, i el Fons de Cohesió atorga recursos significatius a la millora de les infraestructures ambientals que tenen un impacte important a les regions i als municipis. Les unes i els altres tenen l'obligació de promoure el debat públic i la participació dels actors clau en la definició de les tasques i el repartiment de les responsabilitats necessàries per assolir l'objectiu de la sostenibilitat. Finalment, inspirant-se en l'experiència local, els darrers anys, algunes regions europees també han iniciat processos d'Agenda 21. El discurs polític sobre el DS s'ha traduït en l'adopció de compromisos formals per part dels nivells inferiors de govern, la qual cosa indica una sensibilització creixent, si més no, en termes simbòlics i normatius.

No obstant, el que no sembla preocupar gaire són els canvis institucionals i el desenvolupament dels mitjans necessaris per fer efectiu aquest compromís. Tot sovint, hom tracta de convèncer el públic que la sostenibilitat és un objectiu desitjable per sí mateix, deixant de banda l'anàlisi de les capacitats organitzatives, polítiques i socials disponibles per assolir-lo. El debat actual oblida, doncs, aquests aspectes crucials per la governança del DS. Des del nostre punt de vista, la capacitat d'un país d'afrontar els nous reptes – fins i tot la seva capacitat de percebre'ls i definir-los – dependrà de fins a quin punt les institucions facilitin o obstaculitzin la generació del consens necessari per formular i implementar la resposta adequada. Qualsevol societat disposada a posar en pràctica una política de DS necessitarà crear el marc institucional adient per assumir efectivament les implicacions d'aquest tipus de compromís. En definitiva, seguint la literatura sobre el DS, creiem que una transició cap a models socio-econòmics més sostenibles només serà possible si s'acompleixen un conjunt de "precondicions" (GDS, 2001).

Tot i que, generalment, es considera que la sostenibilitat no és assolible en el sí d'un únic àmbit territorial, ja que les unitats polítiques bàsiques són els diferents nivells de govern - ajuntaments, regions, governs estatals i UE -, el que determinarà en darrera instància la manera de dirigir la transició cap a la sostenibilitat són les capacitats institucionals disponibles, inclosa l'habilitat dels polítics, els funcionaris i els ciutadans. Les capacitats, però, també depenen de les relacions existents entre els actors dels diferents nivells d'agregació social, els quals representen comunitats diferenciades, però també solapades. En suma, l'adequació dels acords institucionals per la sostenibilitat s'haurà de valorar en funció de la seva capacitat de mobilitzar les energies i la capacitat d'acció dels actors públics i privats de tots el nivells de govern implicats. En aquest sentit, el procés vers la sostenibilitat serà el producte d'una acció multinivell col·lectiva.

La capacitat és un producte col·lectiu resultant dels esforços conjunts dels diferents actors, cadascun dels quals disposa d'un potencial d'actuació limitat, però rellevant, en relació amb el problema que es vol afrontar. En aquest cas, la definició i l'aplicació

de les mesures encaminades a modificar els models actuals de comportament econòmic i social, a qualsevol nivell, depèn tant dels esforços conjunts dels actors que actuen a un nivell determinat, com de les accions empreses pels decisors que operen en els altres nivells, superiors i inferiors. Cada nivell d'acció – social o governamental – només disposa d'una capacitat limitada. Els nivells superiors depenen dels inputs dels nivells inferiors per definir els problemes i formular respostes, així com de les activitats dels implementadors responsables de posar-les en pràctica. Per la seva banda, els nivells inferiors de decisió no poden dependre únicament d'ells mateixos per gestionar problemes que ultrapassen la seva capacitat d'internalitzar els aspectes més importants o de mobilitzar els recursos necessaris per poder-los afrontar.

En tot cas, les autoritats públiques no estan en condicions d'imposar unilateralment els canvis de comportament generadors de sostenibilitat. Els actors rellevants de tots els nivells han de participar en les decisions que els afecten, tot i que comparteixin l'objectiu del DS, caldrà materialitzar-lo en accions concretes, que no estan predefinides. Les decisions col·lectives sobre el DS proporcionen el marc de referència normatiu i cognitiu i creen oportunitats i restriccions pel que fa als diferents interessos, que es van (re)definint sobre la marxa. Per això el paper de les autoritats públiques ha de consistir, no només en establir el marc normatiu, sinó sobretot en estimular, organitzar i gestionar els processos socials necessaris per l'emergència d'un futur sostenible.

El marc institucional i legal, les polítiques existents, l'estructura socio-econòmica de la societat en els diferents nivells són factors importants que contribueixen a determinar les competències, la jurisdicció, els recursos i els condicionaments polítics i socials que modelen les capacitats necessàries a nivell regional. També determinen – juntament amb els procediments administratius i la divisió del treball governamental – les oportunitats de participar en la redefinició del marc politico-administratiu i socio-econòmic general; la capacitat de mobilitzar els recursos endògens i exògens en relació amb el desenvolupament del territori; i de coordinar i col·laborar amb altres actors l'actuació dels quals condiciona o influeix els esforços dels actors regionals.

Les estratègies del DS, expressades en documents com l'A-21 o el 5è i el 6è Programes d'Acció Ambiental de la UE, han deixat de banda la perspectiva exclusivament estatal. Ara es considera vital el partenariat entre diferents tipus de grups o d'organitzacions governamentals i no governamentals que operen en les diverses escales de govern. Els estudis sobre DS, el moviment ambientalista, els Plans d'Acció i les declaracions polítiques insisteixen en la necessitat d'implicar el públic (ECF, 1999). Els diferents documents, sobretot a nivell europeu, proposen un

enfocament basat en la participació dels ciutadans, en l'aprofitament dels coneixements i de l'experiència regional/local i en un model d'organització descentralitzada.

Tanmateix, i malgrat les declaracions d'intencions, fins ara els resultats aconseguits són més aviat magres. El creixent reconeixement dels defectes dels models centralitzats i segmentats de *policy making* ha portat a qüestionar les teories tradicionals, incapaces d'incorporar en el seu anàlisi el caràcter policèntric i multifacètic de la política.

Com hem vist, la noció de "governança" suggereix que les funcions de govern no han de ser realitzades necessàriament o únicament pels actors governamentals. Tenint en compte l'organització política de les nostres societats - "les regles formals del joc" - l'autoritat pública és un factor important per determinar com es gestionen els problemes col·lectius. Ja que la transició a la sostenibilitat implica decisions adreçades a guiar els comportaments socials, l'acció pública és imprescindible. Tanmateix, també és evident que cap govern no serà capaç tot sol de garantir una transició satisfactòria cap a la sostenibilitat. En canvi, allò realment important és com s'adopten i s'apliquen aquestes decisions; de quina manera es poden suscitar i utilitzar altres formes de solució col·lectiva dels problemes per canviar els patrons actuals de consum i de producció. En aquest sentit, cal tenir en compte que les capacitats socials, la mobilització de recursos i la resolució de conflictes es produeixen en un ordre polític i legal determinat i, tot sovint, en paral·lel amb les activitats polítiques i administratives organitzades en funció del paper i de les competències dels actors públics. A més a més, aquests poden utilitzar els seus recursos - la llei, la legitimitat, els finançaments, etc. - per facilitar i recolzar la mobilització dels actors socials.

En tot cas, amb independència de la definició de sostenibilitat per la qual optem en darrera instància, sempre hi haurà unes implicacions pel que fa a l'organització de la societat i a les decisions que caldrà seguir. En relació amb el sistema de governança, el compromís envers la sostenibilitat sembla comportar els requeriments següents:

- Canvis fonamentals de comportament social en relació amb la producció i el consum, en particular amb l'organització de les activitats econòmiques i socials mitjançant les quals qualsevol societat es manté i es reprodueix.
- Tot i que el govern continua sent un actor crucial en la determinació del marc normatiu, la tasca de decidir i de gestionar la transició col·lectiva vers un futur sostenible supera la seva capacitat d'actuació individual.

- Al contrari, el camí cap a la sostenibilitat exigeix la participació activa del conjunt d'actors – públics i privats – que actuen als diferents nivells de decisió. Només d'aquesta manera es poden activar i mobilitzar les capacitats de la societat.
- Això significa que cal desenvolupar nous mecanismes de consulta i de participació dels actors clau en les diferents fases del procés de decisió col·lectiu. Calen noves formes d'apoderament dels ciutadans i graus de descentralització més elevats.
- En la mesura que, previsiblement, el debat i les decisions relatives a la sostenibilitat generaran nous tipus de conflictes, també caldrà posar en marxa nous mecanismes per gestionar-los i resoldre'ls. La naturalesa del procés de decisió esdevindrà un element crucial per institucionalitzar la transició cap a la sostenibilitat.
- D'alguna manera, la capacitat institucional per gestionar aquesta transició es pot entendre en funció dels rols dels diferents actors en l'organització, la gestió i la participació en el procés continu a través del qual s'adopten, s'apliquen, es controlen, s'avaluen i es revisen les decisions col·lectives.
- La perspectiva holística suggereix que els problemes ambientals només es poden resoldre amb un enfocament integratiu dels problemes, mentre que l'enfocament tradicional es basa en la fragmentació dels problemes en sectors i unitats més petites. Qualsevol intent de crear estructures organitzatives o mètodes d'actuació integratius per tal de respondre a aquest enfocament holístic trobarà, però, serioses resistències a causa dels procediments existents i de les típiques rivalitats entre els diferents actors que, tot sovint, competeixen per assolir més prestigi i més recursos els uns a costa dels altres.
- La sectorialització i la separació dels problemes fan que l'atenció es centri en temes ambientals específics a costa d'una visió més àmplia. El DS qüestiona aquesta visió instrumental-analítica i planteja la necessitat de reestructurar el conjunt del procés de decisió, evitant la marginalització del medi ambient en relació amb altres temes importants com la inversió industrial i l'ocupació. La integració dels problemes ambientals significa quelcom més que considerar el medi ambient com un factor més o menys important del procés polític. Com es desprèn del concepte de DS, la capacitat d'integració efectiva de les consideracions econòmiques, socials i ambientals en les decisions de tots els nivells d'acció col·lectiva és un element cabdal del trànsit cap a la sostenibilitat. Si hom pretén assolir realment el grau de qualitat necessari per una actuació integrada i coherent, cal una capacitat efectiva per dur-la a terme en les diferents àrees sectorials i funcionals. Tant la visió a llarg termini de la sostenibilitat com les activitats de la societat a curt i mitjà termini, dirigides cap aquest objectiu, s'han

de coordinar i confrontar les unes amb les altres per tal d'avaluar la seva consistència i els efectes acumulatius per l'assoliment dels objectius que es proposen. També cal que hi hagi la flexibilitat suficient per facilitar la capacitat de canvi i d'adaptació quan apareixen nous condicionaments i oportunitats. En una paraula, es requereix una capacitat d'aprenentatge col·lectiu institucionalitzada.

- Aconseguir els canvis de comportament relacionats amb un model econòmic i social sostenible implicarà la utilització de nous instruments polítics. Les formes de regulació hauran d'abandonar els mecanismes jeràrquics tradicionals, de comandament i control, orientant-se cap a l'aplicació d'un ventall més ample d'instruments dirigits a estimular, alhora, la capacitat d'autoregulació dels actors socials i la conducció de les forces del mercat cap a la promoció del DS.
- Els punts anteriors impliquen un nou model de relacions entre el govern i la societat basat en el desenvolupament de noves formes de partenariat i de cooperació. Si bé el paper de les institucions continuarà sent fonamental, canviaran les seves formes d'expressió. Les autoritats públiques hauran de preocupar-se "sobretot" de fomentar la participació i la col·laboració dels diversos actors socials a través d'un esforç conjunt per tal de definir i aconseguir els objectius del DS.

Aquests són alguns dels requisits per un procés d'avenç cap a la sostenibilitat. També fan falta, però, indicadors qualitius que, d'alguna forma, permetin mesurar el grau d'assoliment de la capacitat institucional necessària i els canvis que cal introduir per millorar-la. Sense pretensions d'exhaustivitat, voldríem enumerar els següents indicadors:

1. Grau d'institucionalització del discurs sobre el DS en el debat polític: com es tradueix en normes, programes, etc., el nivell de consens entre institucions i grups socials; de quin aparell organitzatiu i de quins mitjans pressupostaris es disposa.
2. Grau d'integració política: coordinació entre Departaments; grups de treball interdepartamentals específics; xarxes d'actors governamentals i no governamentals; capacitat de coordinació pública; introducció de criteris d'economia ecològica i de gestió del risc en les administracions públiques; difusió de la cultura de la sostenibilitat.
3. Paper del legislador en el seguiment de la integració de les polítiques i de la cohesió administrativa, inclosos els mitjans necessaris per identificar els objectius i avaluar els resultats; seguiment de les actuacions generals i sectorials i del seu impacte; mitjans tècnics i humans necessaris per a exercir aquestes funcions.

4. Utilització d'indicadors ambientals i socials de la qualitat de vida i de la tolerància ecològica com a base informativa per legitimar l'acció pública i avaluar el grau de transició cap a la sostenibilitat.
5. Grau d'implicació de la comunitat empresarial mitjançant la internalització dels costos ambientals, les ecoauditories, la comptabilitat ambiental i, per suposat, el compliment de les normes vigents.
6. Importància de l'acció local per a la sostenibilitat a través de les Agendes 21 o equivalents com a respostes locals als punts anteriors.
7. Grau de consulta i de participació dels ciutadans: nous instruments per planificar, debatre, decidir i avaluar l'assoliment dels objectius ambientals, econòmics i polítics).

4. Diversitat i canvi en el sistema de governança multinivell

Si les regions han de reforçar les seves pròpies capacitats institucionals per promoure la sostenibilitat, la cooperació entre tots els nivells de govern també és essencial.

Els darrers anys, diversos projectes de recerca europeus han posat de manifest que la capacitat dels actors regionals d'establir lligams amb els altres nivells i l'existència de polítiques de recolzament representen factors d'èxit clau per l'emergència d'accions innovadores (Schleicher-Tappeser i Strati, 1999). Altres projectes han demostrat la importància de ser capaços d'actuar simultàniament a diferents nivells. De totes aquestes experiències es desprèn una nova manera d'enfocar les relacions verticals. Tot i que generalment s'accepta que les competències regionals i locals són importants en la lluita per la sostenibilitat, també es remarca la rellevància de la dimensió multinivell i de les interrelacions que es generen. Allò que compta en un context en el que els actors polítics, socials i econòmics han de negociar en xarxes complexes és la qualitat de les relacions entre els diferents nivells competencials. Els lligams directes entre el nivell europeu i el regional-local han demostrat ser molt útils en la promoció d'enfocaments innovadors. Seguint aquesta línia, la UE pot contribuir de forma efectiva a l'enfortiment dels actors territorials, la qual cosa és essencial per assolir un desenvolupament regional sostenible. Per exemple, el Marc Comunitari de Cooperació per al DS del Medi Urbà (1999), tot i remarcar els problemes organitzatius (enfocament administratiu tradicional, manca d'instruments) i les reticències dels ciutadans i les empreses a modificar la seves actituds, proposa augmentar la informació, fomentar la integració de les polítiques entre els diferents nivells de govern, recolzar el desenvolupament de les capacitats locals i afavorir els enfocaments innovadors per tal d'ampliar la democràcia local.

Les polítiques comunitàries tendeixen a reflectir, cada vegada més, la idea segons la qual la subsidiarietat va més enllà de la simple distribució de les competències per incloure les relacions entre les autoritats dels diferents nivells. El concepte tradicional de subsidiarietat s'utilitza moltes vegades com un pretext per separar i dividir els diferents nivells de govern, mentre que, en un món interdependent, les diverses esferes de govern necessiten interactuar i treballar conjuntament. En la mesura que els temes i els problemes se solapen, la identificació de les funcions, les responsabilitats i els recursos necessaris no pot ser una operació automàtica, sinó que ha d'estar oberta a la negociació i la coordinació, en funció del problema que el conjunt del sistema de governança tracta d'afrontar. La subsidiarietat moderna implica que els actors d'una xarxa (institucions públiques, agents econòmics, organitzacions no governamentals i ciutadans dels diferents nivells) estan en condicions d'adoptar un enfocament proactiu per tal d'aportar llur contribució al procés polític. Com més implicats estiguin els ciutadans i els seus representants dels nivells més baixos en el *policy-making* europeu, més preocupació, comprensió i acceptació hi haurà respecte a la necessitat i a les modalitats de les polítiques que es proposen (Eurocities, 1991).

La subsidiarietat també representa un mitjà important per tal d'incorporar la diversitat cultural i territorial. L'intent de desenvolupar enfocaments generals per al DS a Europa ha de tenir en compte els canvis relacionats amb els aspectes socials, econòmics i culturals del desenvolupament. Per això, com hem vist anteriorment, les polítiques europees necessiten formes de gestió més flexibles. També calen instruments que facilitin l'aprenentatge mutu per tal d'aprofitar la rica varietat d'experiències regionals i locals, i procediments que afavoreixin innovacions creatives en el camí de la sostenibilitat. Sens dubte, la implementació de legislació europea es podria millorar si es posés més l'accent en els objectius, deixant que les autoritats regionals escullin els instruments més apropiats d'acord amb el principi de subsidiarietat. També caldria tenir més en compte la diversitat de les cultures administratives.

Es necessiten més esforços per trobar un equilibri adequat entre integració i autonomia i, al mateix temps, també cal un suport efectiu dels programes europeus per aprofitar de forma més sistemàtica, en benefici de tots, la riquesa de les diferents experiències. Fomentar l'intercanvi d'experiències entre regions pot ser, fins i tot, més efectiu que el simple finançament de les actuals estructures. La recerca europea demostra que, a moltes regions, la contribució més important de la UE al desenvolupament territorial ha consistit en obrir les ments i generar creativitat superant les estructures de poder tradicionals i oferint noves oportunitats per aconseguir un aprenentatge mutu (Schleicher-Tappeser and Strati, 1999).

5. Resum i consideracions finals

- La sostenibilitat és un tema complex i, com a tal, requereix una nova perspectiva que implica canvis fonamentals en l'organització de les activitats socials, econòmiques i governamentals en els diferents nivells territorials.
- Qualsevol societat que opti pel DS ha de crear el marc institucional adient per afrontar amb eficàcia les implicacions d'aquest compromís. La capacitat d'una regió determinada d'enfrontar-se amb el repte de la sostenibilitat dependrà de fins a quin punt les institucions existents faciliten o dificulten la formulació i la implementació col·lectiva de les respostes adequades.
- La sostenibilitat és un concepte general que només es pot implementar i concretar a través de la gestió pràctica dels processos polítics en situacions específiques. Aquesta gestió necessita orientacions generals i procediments per establir objectius específics i instruments eficaços per facilitar la transparència, el control i la participació pública.
- El concepte de DS implica un nou enfocament per gestionar les complexes interrelacions entre les diferents dimensions del desenvolupament: integració horitzontal, xarxes i partenariat entre actors públics i privats. La sostenibilitat qüestiona la divisió tradicional de les competències entre nivells de govern. La governança multinivell i la governança en xarxa expressen la idea de responsabilitats compartides que s'amaguen darrera aquest objectiu. En un context d'interdependències en el que els diferents actors públics i privats han de negociar a través de xarxes, la qualitat de les relacions entre nivells i competències esdevé un factor clau.
- L'estratègia europea cap el DS es basa en la idea segons la qual la governança efectiva és una precondition per desenvolupar i aplicar les mesures necessàries per assolir la sostenibilitat. Tanmateix, el debat actual sobre el "Futur de la Unió Europea" no té en compte els canvis institucionals i constitucionals necessaris per respondre a aquest repte essencial.
- El funcionament actual de la Unió no permet la interacció necessària per a un partenariat multinivell. Manquen mecanismes efectius de consulta quan es discuteixen les decisions i s'implementen les polítiques amb impacte territorial. Per això, el *policy-making* europeu hauria de tenir en compte l'experiència local i regional. Al mateix temps, la legislació i els programes, haurien de deixar més llibertat a les autoritats regionals per escollir els instruments més adients d'acord amb el principi de subsidiarietat.

- La subsidiarietat no afecta només a la distribució de les competències, sinó que inclou les relacions entre els diferents nivells de govern en un context caracteritzat per la interdependència. La determinació de les funcions, de les responsabilitats i dels recursos ha d'estar oberta a la negociació en funció dels problemes que es volen afrontar.
- La subsidiarietat multinivell significa que els actors públics i privats, i els mateixos ciutadans, haurien d'estar en condicions d'actuar per tal de contribuir al procés polític general. La subsidiarietat també permet incorporar la diversitat cultural i territorial. A la UE, l'intent de formular enfocaments generals per assolir un DS ha de tenir en compte els diferents contextos socials, culturals i territorials del desenvolupament. La diversitat exigeix formes de gestió flexibles i instruments que facilitin l'aprenentatge col·lectiu del camí cap a la sostenibilitat, a partir de la varietat d'experiències regionals i locals.
- Les Agendes 21 regionals haurien de servir per institucionalitzar la governança multinivell integrant les Agendes 21 locals des d'una perspectiva horitzontal i vertical més àmplia. Això requereix més voluntat política, més cooperació institucional i més recursos humans i tècnics.
- A Espanya, hi ha un manca de voluntat política i de capacitat institucional per integrar les preocupacions regionals i locals en el disseny dels instruments per al DS. Pitjor encara: el govern espanyol no va ser capaç de definir una estratègia de sostenibilitat abans de la Cimera de Johannesburg. Per augmentar la seva capacitat d'influència, les CCAA haurien de crear coalicions i xarxes amb els actors clau i les ONG i definir formes de cooperació interregional.
- Les relacions directes entre la UE i el nivell regional i local afavoreixen la innovació i el canvi necessaris per promoure el DS. La cooperació interregional i transregional facilita la definició d'estratègies conjuntes i de formes d'aprenentatge mutu. Tanmateix, els seus beneficis potencials es veuen reduïts a causa de les diferències institucionals que existeixen entre les regions europees. Un altre factor negatiu és la manca de correspondència entre les jurisdiccions administratives i els problemes ambientals. El concepte de "regions ecològicament definides" (regions que comparteixen recursos naturals o que s'enfronten a problemes comuns), podria ajudar a superar aquesta dificultat.

Referències

- Amin, A. i Tomaney, J. (1995), "The Challenge of Cohesion", in Amin and Tomaney (eds.), *Behind the Myth of European Union: Prospects for Cohesion*, Routledge, pp. 10-47.
- Benz, A i Eberlein, B (1999), "The Europeanization of regional policies: patterns of multi-level governance", *Journal of European Public Policy*, 2, pp. 329-348.
- Boschma, R. and Schobben, R (2000), "Introduction", *Regional and Federal Studies*, 2 (special issue *Europe and the Regions*), pp. 1-9.
- Comisión de las Comunidades Europeas (1999), "De Cardiff a Helsinki y más allá: Informe al Consejo Europeo sobre la integración del medio ambiente y del desarrollo sostenible en las políticas comunitarias", *SEC(1999) 1941 final*, Brussel-les, 21.11.1999.
- Comisión de las Comunidades Europeas (2001), *La Gobernaza Europe: Un Libro Blanco*, Brussel-les, 25-7-2001 (COM 2001, 428).
- ECF (2000), "Sustainability 21 Coference", *European Consultative Forum on the Environment and Sustainable Development*, Helsinki, 5-6 Novembre 1999, European Communities, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.
- GDS (Governança per al Desenvolupament Sostenible) (2001), "Informe al Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de la Generalitat de Catalunya", IIG, Barcelona, octubre 2001.
- Héritier, A. (1996), "The accommodation of diversity in European policy-making and its outcomes: regulatory policy as a patchwork", *Journal of European Public Policy*, pp. 149-167.
- Hooghe, L i Marks, G. (2001), *Multi-Level Governance and European Integration*, Oxford, Rowman & Littlefield Publ.
- Jachtenfuchs, M. (2001), "The Governance Approach to European Integration", *Journal of Common Market Studies*, 2, pp. 245-264.
- Keating, M. (2002), "Territorial Politics and the New Regionalism", a F. Morata (ed.), *Regional Governance in the European Union* (en curs de publicació).
- Kohler-Koch, B. (1997), "Interactive Governance: Regions in the Network of European Politics", ECSA-USA Panel *Europe's Regions in a New System of Governance*, Seattle, 28 May-1st June 1997.
- MacCormick, N. (1997), "Democracy, Subsidiarity, and Citizenship in the "European Commonwealth", *Law and Philosophy*, 4, pp 331-356.
- Morata, F. (2001), "Regional Governance in the European Union", Seminar *New Trends and Perspectives of European Studies*, EU-China Higher Education Programme, Beijing July 10-13.

Rhodes, R.A.W (1997), *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Milton Keynes/Philadelphia, Open University Press.

Rosamond, B. (2001), "Functions, Levels and European Governance", in H. Wallace (ed.), *Interlocking Dimensions of European Integration*, Chippenham, Palgrave, pp. 68-86.

Scharpf, F.W. (1997), *The Problem Solving Capacity of a Multi-Level Governance*, Firenze, European University Institute.

Schleider-Tappeser, R i Strati, F (1999), *Progress towards Sustainable Regional Development*, EU RTD in Human Dimensions of Environmental Change. Report Series 1999/3, European Commission, Luxembourg, Office for Official Publications of the EC.

Schmitter, Ph. (2001), "What is there to legitimize in the European Union...And how this might be accomplished", a Europe 2004: *Le Grand Débat. Setting the Agenda and Outlining the Options*, Brussel-les, Comissió, 15-16 octubre.

Sidenius, N.C. (1999), "Business governance structures and the EU: the case of Denmark", a B. Kohler-Koch i R. Eising, *The Transformation of Governance in the European Union*, London, Routledge, pp. 173-188.

Wallace, W. (1999), "Collective Governance", a Wallace, H. i W. Wallace (eds.), *Policy-Making in the European Union*, Oxford, Oxford University Press, pp. 523-542.

- 01/89 BRUNDTLAND, Gro Harlem: *Economia ecològica*.
- 02/89 GLOTZ, Peter: *Sis tesis del SPD sobre la política dels mitjans de comunicació*.
- 03/89 LUKES, Steven: *El futur del socialisme britànic*.
- 04/89 NAGY, Imre: *Discurs d'obertura del XII Congrés de les Joventuts Socialistes Hongareses*. Abril 1989.
- 05/89 HASTE, Hans: *Tot va començar quan un sastre va fer un discurs...*
- 06/90 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Declaració de principis*. Stockholm, juny 1989.
- 07/90 SCHMIDT, Helmut: *Perspectivas sobre la dècada de los 90*.
- 08/90 UNIO DELS PARTITS SOCIALISTES: *Resolució*. Berlín, 8-9 de febrer de 1990.
- 09/90 LAFONTAINE, Oskar: *Vers la igualtat*.
- 10/90 MOLAS, Isidre: *El Moviment Socialista de Catalunya entre el front orgànic i l'estructura de partit (1949-1953)*.
- 11/90 SUBIRATS, Joan: *Reformes polítiques i reformes econòmiques a l'Europa de l'Est. El cas de Polònia*.
- 12/90 MEDINA, Manuel: *Conseqüències dels canvis de l'Est a l'Europa de l'Oest (Comunitat Econòmica Europea)*.
- 13/90 TRENTIN, Bruno: *Sindicat Comú Europeu*.
- 14/90 ELAZAR, Daniel J.: *Federalismo, ¿por qué?*.
- 15/90 KOURLIANDSKY, Jean J.: *És el partit socialista l'home malalt de la vida política francesa?*.
- 16/90 OBIOLS, Raimon: *Intervenció en l'obertura del VI Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya*. Girona, 12 d'octubre de 1990.
- 17/90 BRANDT, Willy: *Intervenció en l'obertura del Consell de la Internacional Socialista*. Nova York, 8-9 d'octubre de 1990.
- 18/91 TORRELL, Ricard: *Perspectives actuals del moviment juvenil internacional*.
- 19/91 RUSCONI, Gian Enrico: *Hilferding i l'experiència socialista de Weimar*.
- 20/91 HABERMAS, Jürgen: *Què significa avui el mot socialisme?*.
- 21/91 CAMPS, Victòria: *Virtuts públiques*.
- 22/91 TOURAINE, Alain: *Tot esperant la veritable revolució*.
- 23/91 LECHNER, Norbert: *A la búsqueda de la comunidad perdida*.
- 24/91 VIROS, Rosa: *Participació política*.
- 25/91 DELORS, Jacques: *Europa: una nova frontera per la socialdemocràcia*.

- 26/91 SAMPAIO, Jorge: *Les línies mestres del socialisme portuguès.*
- 27/91 MORAN, Fernando: *Tiempo de reformas.*
- 28/91 MOLAS, Isidre: *Actualitat del federalisme.*
- 29/91 ROGARD, Michel: *Què significa ser d'esquerra?.*
- 30/92 BARREAU, Jean Claude: *De l'Islam i el món modern.*
- 31/92 HITCHENS, Christopher: *La molt lleial complicitat.*
- 32/92 CASTORIADIS, Cornelius: *Poder, política, autonomia.*
- 33/92 GELLNER, Ernest: *Les fronteres d'Europa.*
- 34/92 LUKES, Steven: *Què és l'esquerra?.*
- 35/92 FLAQUER, Lluís: *Nous horitzons pel socialisme.*
- 36/92 BOTELLA, Joan: *Fallida i noves perspectives.*
- 37/92 RAMONEDA, Josep: *Els camins pendents de la llibertat.*
- 38/92 SUBIRATS, Joan: *Política i polítiques.*
- 39/92 RODRIGUEZ AGUILERA DE PRAT, Cesáreo: *Hacia la disolución de las culturas de partido en la Europa occidental.*
- 40/92 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Resolució general del XIX Congrés de la Internacional Socialista.* Berlín, 15-16-17 de setembre de 1992.
- 41/92 PARTIT SOCIALISTA EUROPEU: *Europa, el nostre futur comú.* La Haia, 9-10 de novembre de 1992.
- 42/93 SERRA, Narcís: *Un rept de futur.*
- 43/93 MARCET, Xavier: *Willy Brandt, itineraris del possible i de l'impossible.*
- 44/93 PICO, Josep: *Repensar el socialisme.*
- 45/93 PONS, Félix: *Parlamento y sociedad.*
- 46/93 CASTELLS, Antoni: *Nació i federació: Catalunya i Espanya en la perspectiva de l'horitzó europeu.*
- 47/93 SOLE, Carlota: *El racisme latent.*
- 48/93 CAMPS, Victòria: *Dues propostes al feminisme del segle XXI.*
- 49/93 OLIART, Joan: *Catalunya davant el fet immigratori.*
- 50/93 OBIOLS, Raimon; Joaquim NADAL; Isidre MOLAS; Lluís M. DE PUIG; Antoni CASTELLS; Jordi SOLE TURA; Ernest MARAGALL; Josep M. RAÑE; Joan Manuel DEL POZO; Josep RAMONEDA; José I. URENDA: *Reflexions sobre la Renovació.*
- 51/93 RENAU, Maria Dolors: *Nous temps, noves opcions.*
- 52/93 VAZQUEZ, Tabaré: *¿Existe una alternativa al neoliberalismo?.*
- 53/93 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *El futuro de Europa y las tareas del socialismo europeo.*

- 54/94 MAJO, Joan: *Europa, un repte per a la solidaritat*.
- 55/94 MOLAS, Isidre: *Sobre la fraternitat*.
- 56/94 ALFONSIN, Raúl R: *Acerca del rol del Estado en la actualidad*.
- 57/94 MITTERRAND, François: *Al·locució en la sessió d'obertura de la XIX Assemblea General de Municipis i Regions d'Europa*. Estrasburg, 20 d'octubre de 1993.
- 58/94 MARCET, Joan: *De la Unió de Partits al Partit dels Socialistes Europeus*.
- 59/94 RECALDE, José Ramón: *Una Europa plural*.
- 60/94 BASTARDAS, Albert; Aina MOLL; Xavier PERICAY; Jesús ROYO; Joan SOLA; Francesc VALLVERDU: *Perspectives de la llengua catalana*.
- 61/94 DUCH, Lluís: *Socialisme i cristianisme. Dues tradicions i uns valors a compartir*.
- 62/94 FOLGUERA, Pilar: *La Europa de las ciudadanas*.
- 63/94 BOBBIO, Norberto: *L'estel polar*.
- 64/94 DEL POZO, Joan Manuel: *Ética i Política*.
- 65/94 DICENTA, José Luis: *La cooperación española para el desarrollo*.
- 66/95 GIOL, Joaquim: *Política d'immigració i d'integració*.
- 67/95 CARLSSON, Ingvar: *Discurs d'obertura del XXXII Congrés del Partit Socialdemòcrata Suec*. Estocolm, 18-19 de juny de 1994.
- 68/95 PONT, Josep: *Desenvolupament sostingut i les organitzacions no governamentals en el context del nou ordre mundial*.
- 69/95 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *Declaración de Barcelona*. Barcelona, 6-7-8 de marzo de 1995.
- 70/95 BLAIR, Tony: *Intervenció en el Congrés del Partit Laborista*. Blackpool, 4 d'octubre de 1994.
- 71/95 MARCET, Joan: *Els partits de l'esquerra europea a l'inici del segle XXI*.
- 72/95 FELIU, Laura: *Claus per avaluar els darrers esdeveniments a Algèria*.
- 73/95 D'ALEMA, Massimo: *Un futur segur per a Itàlia. Congrés Nacional del Partit Democràtic de l'Esquerra*. Roma, 6-7-8 de juliol de 1995.
- 74/95 FONT, Jordi: *El catalanisme del PSC. Elements de retrospectiva i de projecte*.
- 75/95 DIAZ, José E.: *Uruguay en el contexto sub-regional y las perspectivas de la izquierda latinoamericana*.
- 76/95 MENDILUCE, José M^a: *Bosnia: porqué hay que ser solidarios*.
- 77/95 *Declaración de Barcelona adoptada en la Conferencia Euromediterránea*.

- 78/96 BLAIR, Tony: *Discurs pronunciat a la Conferència del Partit Laborista*. Brighton, 2-6 d'octubre de 1995.
- 79/96 LLUCH, Ernest: *Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980*.
- 80/96 CROISAT, Maurice: *Las percepciones del federalismo*.
- 81/96 MAJO, Joan: *Economía, tecnología i atur: una perspectiva europea*.
- 82/96 BALLESTER, David: *La Unió General de Treballadors de Catalunya durant la Segona República (1931-1936)*.
- 83/96 ROCARD, Michel: *Proyecto de informe sobre la reducción del tiempo de trabajo*. Comisión de Asuntos Sociales y Empleo. 8 de mayo de 1995.
- 84/96 PONT, Josep: *El Moviment per a la solidaritat i les ONG de Desenvolupament: crisi o reptes des d'una nova perspectiva?*.
- 85/96 BEL, Germà: *Desigualdad social, redistribución y Estado del Bienestar*.
- 86/96 CARBONELL, Josep Maria: *Socialisme i cristianisme: més enllà del diàleg*.
- 87/96 COLOMÉ, Gabriel; Miquel ICETA; Josep Maria VALLÈS: *Seminari sobre la Reforma Electoral*.
- 88/96 HARTMANN, Heidi: *Un matrimonio mal avenido: hacia una unión más progresiva entre marxismo y feminismo*.
- 89/96 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Resolució general del XX Congrés de la Internacional Socialista*. Nova York, 9-11 de setembre de 1996.
- 90/97 BRICALL, Josep Maria: *La Universitat del futur*.
- 91/97 INTERNACIONAL SOCIALISTA: *Una nueva Internacional para un mundo nuevo. Reunió del Comité de la Internacional Socialista*. Roma, 20-21 de gener de 1997.
- 92/97 SPINI, Valdo: *Carlo Rosselli i Barcelona*.
- 93/97 PORRAS, Antonio J.: *El principio de solidaridad ante el desafío de la complejidad territorial*.
- 94/97 FINA, Lluís; Alfred PASTOR: *Obstacles a la creació d'ocupació a Espanya*.
- 95/97 VALCÁRCEL, Amelia: *Feminismo y políticas de gestión*.
- 96/97 ZALDÍVAR, Carlos A.: *Política y globalización*.
- 97/97 PARTIDO SOCIALISTA EUROPEO: *Declaración de Malmö*. 5-6-7 de juny de 1997.
- 98/97 JÁUREGUI, Ramón: *Nuevas formas de organización laboral y reparto de trabajo*.
- 99/97 MONTABES, Juan, CORZO, Susana: *La mediación de la prensa en la representación del sufragio en Andalucía: el voto cautivo*.

- 100/97 ALEMA, Massimo; Toni BLAIR; Ingvar CARLSSON; Jacques DELORS; Michel ROCARD: *Antologia de textos per a la renovació del socialisme democràtic europeu.*
- 101/97 TORRES VELA, Javier: *Andalucía en el estado autonómico.*
- 102/98 EGEA, Francisco: *El futuro del empleo: entre los mitos y los dogmas.*
- 103/98 MARAGALL, Pasqual: *L'etapa nova del catalanisme.*
- 104/98 DE PUIG, Lluís Maria: *Catalunya dins l'Europa federal.*
- 105/98 MORENO, Luis: *La federalización de la España de las autonomías.*
- 106/98 COLOMÉ, Gabriel: *Una anàlisi dels delegats del VIII Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya.*
- 107-108/98 *Documents de la Unitat Socialista.*
- 109/98 ARMET, Lluís: *Notes sobre la reforma del Senat.*
- 110/98 MOLAS, Isidre: *Vint anys d'història del PSC.*
- 111/98 BEL, Germà: *Posprivatización, reforma regulatoria y beneficios de los consumidores: ¿'laissez faire' versus competencia?.*
- 112/98 MOLL, Aina: *La llengua catalana a les portes del segle XXI.*
- 113/99 ANDERSEN, Gosta Esping: *The sustainability of welfare states into the 21st century.*
- 114/99 CLOS, Joan: *20 anys d'ajuntaments democràtics.*
- 115/99 BORJA, Jordi: *Documento-resumen del Informe propuesta sobre la ciudadanía europea.*
- 116/99 NEL-LO, Oriol: *Notícies de Barcelona. Reflexions sobre el futur de la ciutat.*
- 117/99 FLAQUER, Lluís: *La familia en la sociedad del siglo XXI.*
- 118/00 MARAGALL, Pasqual: *Discurs al parlament de Catalunya.*
- 119/00 CAMPS, Victòria: *Democràcia paritària.*
- 120/00 SEYD, Patrick: *New Labour: A Distinctive Third Way?.*
- Número especial: *Estatuts del PSC: 1978-1996.*
- 121/00 VAN PARIJS, Philippe: *Basic Income: Guaranteed Minimum Income for the 21st Century?.*
- 122/00 ZAPATA-BARRERO, Ricard: *La relació entre els immigrants i les Administracions: Onze temes bàsics per a debatre polítiques d'integració.*
- 123/00 GRUNBERG, Gérard: *El socialisme francès i la Tercera Via.*
- 124/01 SAWYER, Tom: *Canvi cultural i organitzatiu: el cas del Nou Laborisme.*
Entrevista realitzada per Francesc Trilla.
- 125/01 ATKINSON, Sir Tony: *La lluita contra la pobresa: cap a un marc europeu de referència?.*

- 126/01 CASALS, Xavier, *Europa: Una Nova Extrema Dreta*.
- 127/01 MOREAU, Patrick: *La temptació populista de dreta a Europa vista a través del cas de l'FPÖ: estat de cada lloc i interpretació sistèmica*.
- 128/01 FONT, Joan: *Participación ciudadana: una panorámica de nuevos mecanismos participativos*.
- 129/01 OLIVER I ALONSO, Josep: *Alguns reptes rellevants de l'economia catalana en la propera dècada: nova economia i capital humà..*
- 130/01 JORDANA, Jacint: *Desigualtats digitals i societat de la informació: un debat pendent*.
- 131/01 AZOR HERNÁNDEZ, Marlene: *Pensar Cuba hoy*.
- 132/02 TERMES I RIFÉ, Montserrat; INSA I CIRIZA, Raquel: *La Societat de la Informació a Catalunya: Catalunya en xarxa?*.
- 133/02 NONELL, Rosa: *Formació, capital humà i Catalunya*.
- 134/02 BEL, Germà: *Infraestructures i Catalunya: alguns problemes escollits*.
- 135/02 ASTELARRA, Judith: *La nueva realidad de la desigualdad de las mujeres*.